

סימן יז

חרם דרבנו גרשום בקורא מכתב חברו

ביה, ה' תמוז תשנ"ז
לשואל אחד

סוף פרק ה' לאחד ממגורשי ספרד ופשוט שכוונתו לפותח וקורא וגם לע"ד מילתא אגב אורחא קמ"ל שרק אם היה המכתב סגור ופתחו וקרא בו עבר על חדר"ג מה שאין כן אם השולח לא הקפיד לסגור, וכל שכן אם כתב על גלויה פוסטקאר"ד בלע"ז החשופה לעיני כל ונפשט ספקו של הערוך השלחן ביורה דעה סימן של"ד אות כ"א. וזה נלמד מסיוס לשון מהר"ם ב"ב ואם זרקו פטור עכ"ל וכן הוא במהר"ם מינץ ושלא כאנציקלופדיה תלמודית שם בהערה 894, כיון שאינו מקפיד עליו, ברם גם אם אין בו חרם דר"ג אינו מן הראוי לחטט אחרי מכתב חברו ולכן כתבו בלשון פטור ולא מותר.

והנה בתרם שלא לישא שתי נשים נחלקו הפוסקים האם החריים רגמ"ה לעולם או רק עד סוף האלף החמישי, ושם יש מקום למחלוקת משום שמן הדין מותר ברבוי נשים ולכן שמא רבנו גרשום לא רצה להחריים לעולם מה שאין כן בקריאת מכתב חברו אם נאמר שמדינא אסור אין סברה להגביל את זמן החרם. ואפילו אם מדינא היה מותר שלא כטעמים הנ"ל ושמה רגמ"ה לא החריים אלא לדורותיו, עדיין כיון שהעולם מתזיקים איסור לקרוא מכתב חברו משום חדר"ג מי שעובר עליו צריך כפרה ובדומה למסכת נזיר דף כ"ג עמוד א' במי שנדרה ועברה על נדרה ולא ידעה שבעלה הפר לה שחייבת כפרה כיון שהתכוונה לחטוא ונלמד מן זה יסלח לה.

וזהו בעובר במזיד ואילו העובר בשוגג אינו מותרם כמו שכתב בתשובות רש"י ונפסק ברמ"א ביורה דעה סימן רל"ב סעיף כ"ב. ומה ששאלת במי שידע שיש חדר"ג אבל לא ידע שיש לזה נפקא מינה מעשית, אם הכיר באיסור אבל לא ידע שחלים עליו דיני מנודה הרי הוא מזיד ולא מצינו בחרמים שצריך לקבל עליו עונש בעל מנת כן ועיין ביורה דעה שם סעיף א' שהעובר על דבר איסור אין צריך התראה כדי לנדותו וכן מוכח במעשה שהיה בתשובת רש"י עיי"ש. ובש"ך סעיף קטן ב' הביא מהבית יוסף שנהגו לא לנדות אלא לאחר התראה, ואולם בבית

בהניח ה' לי לכמה ימים מכל טרדותי מסכיב חזרתי לעיין במכתבך וכו' הרבה שאלות בקשר לחרם דרבנו גרשום במי שפתח וקרא מכתב חברו. לא נמצא בפרוש בראשונים שרבנו גרשום הוא שתיקן את החרם כי בשו"ת מהר"ם ב"ב דפוס פראג סימן תתרכ"ב סוף ד"ה חרם כתב בסתם חרם שלא לקרות בכתב חבירו ששולח לחבירו שלא ידיעתו אסור ואם זרקו מותר עכ"ל ומקודם הביא חרמים ותקנות גם בשם קדמונים וגאונים ובשם חכמי אשכנז וצרפת, ברם עיין בתשובות רש"י הוצאת אלפנביין סימן ע' והובא בהגהות המרדכי למסכת בבא קמא סימן ר"י שכתב שרבנו גרשום החריים שלא להזכיר עוונות בעל תשובה בפניו ובשו"ת מהר"ם ב"ב הובא גם חרם זה בסתם וז"ל חרם שלא לבייש בעלי תשובה מעונם בפניהם, חרם שלא לראות בכתב חבירו וכו' עכ"ל וקצת משמע שכשם שהראשון מרגמ"ה הוא הדין השני.

והאם אסור לקרוא מכתב חברו גם אלמלא החרם, כאנציקלופדיה תלמודית סוף ערך חרם דרבנו גרשום הביאו מכמה אחרונים לאסור משום שואל שלא מדעת ומשום גניבת דעת ומשום ואהבת לרעך כמוך ולא תלך רכיל בעמך. ורק מה שהביאו בשם שו"ת חקקי לב שיש חדר"ג גם באיגרת של גוי כיון שגזל הגוי אסור אינו נראה לע"ד כי בשו"ת מהר"ם ב"ב שם ומהר"ם מינץ סימן ק"ב נקטו לראות כתב חבירו ששלח לחבירו עכ"ל ומשמע לאפוקי גוי, ואפילו אם מדינא אסור לקרוא מכתב של גוי מכל מקום איסור לחוד וחדר"ג לחוד אטו החריים רגמ"ה על כל האיסורים.

ועוד הביאו באנציקלופדיה תלמודית בשם שו"ת בית דוד שהפותח מכתב חברו אפילו ללא קריאה עובר על חדר"ג, ואולם לשון פותח אינו בראשונים אלא הוא בשלטי הגבורים שעל הרי"ף במסכת שבועות

יוסף כתב בשם הקונטרסים שנהגו שלעולם אין מנדים אותם אלא לאחר התראה עכ"ל ומדכתב אין מנדים אותם ולא אין מנדים בסתם יש לדייק שקאי על הכתוב מקודם באנשים שהיו מסתתרים מן הקהל כדי להימלט מלשלם מסים שאותם נהגו שלא לנדות ללא התראה ואינו קאי על שאר מנודים ועל חדר"ג ואכן נהגו להקל יותר בחרמי הקהילות עיין שו"ת הרשב"א חלק א' סימן תרצ"ז. אבל אם שגג באיסור מכל סבה שהיא אינו מנודה וכמו שכתב בתשובת רש"י לענין מי שבייש בעל תשובה שאם התרה בו בן ריבו שאינו נאמן עליו אינה ידיעה כי סבור שלשתקו הוא בא עיי"ש, או אפילו ידע שעובר על איסור אבל לא ידע שהוא חדר"ג אינו בנידוי כמו שסיים דלא הוי אפקירותא למיהוי בנידוי עד דידע מאן נינהו גברא רבא דקא מפקר ביה עכ"ל כלומר שחל החרם מפני שהתחצף נגד הגדולים שהחרימוהו. ובוה תבין כמה חמור חדר"ג שלא לבייש בעל תשובה יותר מאיסור הונאת דברים שהוא מן התורה.

ולכן נהגו לכתוב חרם דרגמ"ה על המכתב ולא לכתוב "פרטי" או "אסור לפתוח" בלבד כדי שהפותח יזכר בחדר"ג ואם יקרא ללא רשות יהיה מזיד ויחול עליו החרם. וזו כוונת שלטי הגבורים שכתב, ומה שנוהגים לכתוב על האגרת דאיכא חרם דר"ג נראה דאם פותח האגרת יודע שיש חרם דר"ג כזה דאז אפי' לא היה האיש שרשם על האגרת החרם בר סמכא עכ"ל פי' שמכל מקום חל החרם והוא לפי תשובת רש"י שהעובר במזיד על חדר"ג מנודה מאליו גם אם לא נידוהו בני דורו. ואילו לשיטת רבנו תם שצריך לנדותו ואינו מנודה מאליו, כתב בשלטי הגבורים ואפי' תימא שאינו מנודה הפותח עד שינדותו מ"מ הוי הפותח בנידוי דכיון דבר נידוי דר"ג הוא בדין נידוהו וכל אדם יכול לנדות כל עוד ובדין מנדהו וכו' עכ"ל פי' שכתבת דר"ג דינה כאילו הכותב נידה את הקורא ולכן הוא מנודה לכו"ע גם לרבנו תם וכן תפסו באנציקלופדיה תלמודית ערך חרם (חרמי צבור) פרק א'.

ומיהו קשה לפרש כן כי מהמלים חרם דרגמ"ה אינו משמע שהכותב נידה את הקורא אלא רק שהתרה בו שלא יעבור על האיסור. ועיין ברמ"א שם סימן של"ד סעיף ל"ט שהאומר אל תעשה דבר

זה בנידוי אינו כלום והוא משו"ת הריב"ש סימן ל"ד שפרש שכיון שאמר לו קודם המעשה וכו' אולי לא היה דעתו לנדותו אלא שרצה לאיים עליו בחשבו שיהיה נמנע וכו' עכ"ל וכל שכן כאן, מה תאמר כיון שבחרם דרגמ"ה עסקינן ורגמ"ה התכוון לנידוי ממש לכן גם הכותב חרם דרגמ"ה מתכוון לנידוי ממש, אדרבה לפי שיטת רבנו תם רגמ"ה לא נידה מראש אלא גזר שדורות הבאים צריכים לנדות את העובר והוא הדין הכותב חרם דרגמ"ה אינו מנדה מראש אטו עדיף יותר מרגמ"ה עצמו. ומה שהביא הבית יוסף בכדק הבית מתשובת הרמב"ן והרשב"ץ שלא כריב"ש עיי"ש וכעת לא מצאתי מקומה ולא הובאה דעה זו בפוסקים, אפילו לפי דבריהם הכותב לשון חרם דרגמ"ה גרע טפי כי אינו מבואר בו במי ובמה מדובר וכל שכן אינו לשון הטלת חרם. וגדולה מזו כתב בשו"ת מהר"ש חלק א' סימן ל"ב שאפילו אמר לחבירו מנודה אתה לא התכוון לנדותו אלא לבותו. ודוחק לאמר שכיון שכתב חרם דרגמ"ה על המכתב הו' ידים מוכיחות, ועיין ביורה דעה שם סעיף ל"ט שהמנדה את חברו שלא כדין ואמר ליה הלה אדרבה נידוי של שני נידוי וכו' עכ"ל ומקורו במסכת מועד קטן דף י"ז עמוד א' ושם השני אמר אדרבה ליהוי ההוא גברא בשמתא עכ"ל וכן הוא בטור או שאמר אדרבה עליך יחול כלשון המאירי ועיין בשו"ת מהר"ם אלשקר סימן צ"ב וכן צריך לאמר בכוונת השולחן ערוך והאחרונים אלא שקיצרו בלשונם, מה שאין כן אם אמר אדרבה סתם ולא אמר תהא אתה בנידוי או עליך יחול לע"ד לא אמר כלום ושם יש ידים מוכיחות יותר ממי שכותב חרם דרגמ"ה על מכתב.

לכן לע"ד מעולם לא עלה על דעת שלטי הגבורים לאמר שעל ידי כתיבת חרם דרגמ"ה מטיל חרם על חברו אלא הכי קאמר, ומה שנוהגים לכתוב על האגרת דאיכא חרם דר"ג נראה דאם פותח האגרת יודע שיש חרם דר"ג כזה דאז אפי' לא היה האיש שרשם על האגרת החרם בר סמכא עכ"ל כלומר שלדעת רש"י כיון שרבנו גרשום הוא המחריס לא איכפת לן מי הוא הרושם. ואחר כך כתב, ואפי' תימא שאינו מנודה הפותח עד שינדותו מ"מ הוי הפותח בנידוי דכיון דבר נידוי דר"ג הוא בדין נידוהו וכל אדם יכול לנדות כל עוד שבדין מנדהו וכו' עכ"ל כלומר שאפילו לדעת רבנו תם שרגמ"ה גזר על אנשי

הדור צריכים לנדותו ועיין בשו"ת בני בנים חלק ב' סימן מ"א שבארתי דיוקי הראשונים, ומי יאמר שרגמ"ה לא התרים את הקורא מכתב חברו כלשון הרי הוא בנידוי או שאר לשון שמשמע שמנודה מיד אפילו לרבנו תם. וכן מה שכתב בשלטי הגבורים שלולא תשובות רש"י שבהגהות המרדכי היה נראה שלכולי עלמא הקורא לחברו עבד צריכים לנדותו ורק העובר על חדר"ג מנודה מאליו, מהגהות המרדכי אין ראייה אלא לדעת רש"י אבל לא לברר דעתו של רבנו תם.

ולע"ד אין מחלוקת בין רש"י לרבנו תם ושלא כמו שהבין בשלטי הגבורים ומה שרצה לאמר תחילה שכולי עלמא לא פליגי הוא הנכון ולא מה שחזר בו. כי הנה במסכת קדושין דף כ"ח עמוד א' לגבי הקורא לחברו עבד פרש"י יהא בנדוי שהיו מנדין אותו וכו' עכ"ל ומפורש יותר ברש"י שעל הרי"ף בית דין מנדין אותו עכ"ל הרי שרש"י עצמו פרש שהקורא לחברו עבד אינו מנודה מאליו וכדעת רבנן תם בתוספות שם. ובשלטי הגבורים הקשה שרש"י סותר את עצמו מתשובתו לפרושו והניח בצ"ע, ובאנציקלופדיה תלמודית בערך חרם (חרמי צבור) בהערה 48 ו-51 כתבו שלמסקנת תשובת רש"י אפילו בעובר על חדר"ג צריכים בני דורו לנדותו ולפי זה נמצא סותר את עצמו בתוך התשובה עצמה וזה בודאי אינו. ולע"ד לא קשיא מידי ואין כאן סתירה כי בהגהות מרדכי ויותר באריכות בתשובות רש"י בהוצאת אלפנביין ובשו"ת חכמי צרפת ולותר סימן כ"א הוכיח רש"י שמי שעבר על חדר"ג אם חוזר בו יש להתיר את נידויו ואינו מנודה כל ימיו ושאפילו אם אמר רגמ"ה שיהא בנדוי אין כוונתו שיהיה כל ימיו בנידוי אלא כפי ראות עיני חכמי הדור, ולזה סיים שגם הקורא לחברו עבד הפי' הוא כן עכ"ל כלומר שאפשר להתיר נידויו אף על פי שחז"ל הם שאמרו שיהא בנידוי אבל לא השווה אותם לשאר ענינים ואין הכי נמי העובר על חדר"ג מנודה מאליו ואילו הקורא לחברו עבד צריכים לנדותו ודוק. וכיון שדעת רש"י כן ולא מצינו שרבנו תם חולק עליו לכן הכי נקטינן שהקורא מכתב חברו מנודה מאליו.

וכמה הוא הנידוי לעובר על חדר"ג, סתם חרם הוא ל' יום בין בארץ בין בחו"ל כמו שהביא בבית יוסף סימן של"ד בד"ה בד"א. ואף על פי שלשון

הדור לנדות את מי שעבר על החרם, אם נידהו הכותב וסלקא דעתן שאין נידויו מועיל כיון שאינו בר סמכא אלא בית דין הם שצריכים לנדותו, לזה קאמר שכיון שרגמ"ה תקן הוי כל אדם בר סמכא ונידויו נידוי כיון שבדין נידהו ולעולם מיירי שהכותב נידהו לאחר שהלה קרא את מכתבו וליתא לכל הקושיות הנ"ל. וכן נראה מהמשך לשון שלטי הגבורים שם שכתב, וכן מצינו דאמור רבנן השומע אזכרה מפי חברו צריך לנדותו ולא חלקו בין אם השומע בר סמכא או לא וכו' עכ"ל ומיירי בנידויו לאחר העבירה, והמשיך וכן המתרה בחבירו שלא יאכל פירותיו ולא שמע ונדהו נידויו נידוי ואין חילוק אם המנדה חכם או לא וכו' עכ"ל הרי שבכולם מיירי במי שנידה את חברו לאחר העבירה ולא בא אלא להוכיח שאם נידהו כדן אין חילוק בין בר סמכא לאינו בר סמכא.

איברא קשה לי בעיקר ההנחה שרש"י ורבנו תם חלוקים בענין חדר"ג. כי הנה בשלטי הגבורים העתיק נוסח תשובת רש"י שבהגהות המרדכי וז"ל אמצע התשובה, אם יתברר שר"ג גזר בנידוי עולם וכו' אז הוא מנודה לעולם וחל נידויו מיד וכו' עכ"ל ומכאן שרש"י העובר על חדר"ג מנודה מאליו כי כבר רבינו גרשום נידהו וכן משמע מתוכן השאלה. ויש להעיר שרש"י כתב רק שאם יתברר שר"ג גזר בנידוי עולם וכו' עכ"ל אבל לא כתב שר"ג אכן גזר כן ולשון הרמ"א בסעיף כ"ב נותן מקום לטעות בזה, וזו היתה אחת משאלותיך.

וז"ל סוף תשובת רש"י, ולא גזר על הדור אלא לנהוג בו נזיפה ונידוי לפי דעתם וכן הקורא לחבירו עבד יהיה בנדוי הפי' כך הוא עכ"ל הובא בהגהות המרדכי ומכאן הסיק בשלטי הגבורים שסובר רש"י שגם הקורא לחבירו עבד מנודה מאליו בדומה לקורא מכתב חברו, והביא שאין כן דעת רבנו תם וכיון שבתשובת רש"י השווה את שני הדינים אם כן לרבנו תם שסובר שהקורא לחבירו עבד אינו מנודה מאליו הוא הדין הקורא מכתב חברו שעבר על חדר"ג אינו מנודה מאליו ונמצא שרש"י ורבנו תם חלוקים מן הקצה אל הקצה. אבל אין זה מוכרח כי גם אם רש"י השווה את שני הדינים מנין שרבנו תם השווה כן והלא דייק מלשון הגמרא אצל הקורא לחברו עבר ועוד דינים שהכוונה היא שבית דין של אותו

בת"ח דינו כחרם ולא בנידוי. ושהשמתא של אביו היתה חרם ועיין במאירי וסתם חרם שלשים יום גם בבבל אבל לראב"ד ולרא"ש וכו' שפרשו שאביו מיירי בנידוי קשה. ולפי דברינו נוחא כי המפקיר הרבה בת"ח מנדים אותו ל' יום אפילו בבבל וזהו המקור לשו"ת הרא"ש ומהר"ק, ומה שפסק הרא"ש בפסקיו שם סימן ו' ובפרושו במסכת נדרים דף ז' עמוד ב' שלא כאביו היינו במה שאמר אביו הני מילי בממונא אבל לאפקירותא עד דחיללא שמתא עליה תלתין יומין עכ"ל שאין הלכה כן אלא אפילו באפקירותא אם חזר בו מתירים את הנידוי מיד מה שאין כן בשעור הנידוי שפיר הלכה כאביו.

והנה בשו"ת הרא"ש שם כתב, קצב רשע שביזה בדברים לש"צ תלמיד עד שנדהו ואותו רשע אמר אדרבה מה עונשו, עונשו הראוי לו שיכריזו עליו שהוא מנודה וירחיקוהו ויעמוד בנידוי ל' יום ואח"כ יבקש מחילה ברבים לש"צ עכ"ל ויש לדקדק הלא אם מפייס את הש"צ מתירים לו את הנידוי מיד שלא כאביו כמו שכתב בפרושו ובפסקיו וכן הוא בשו"ת הרא"ש כלל כ"ח סימן ד' ולמה כאן יעמוד בנידוי שלשים יום. ואין לאמר שבסתם אפקירותא פסק שלא כאביו מה שאין כן אותו קצב רשע התפקד טפי ולכן אין מתירים לו קודם ל' אפילו אם פייס את מי שביזה וכמו שחילקתי למעלה לענין זמן הנידוי ובכמה מתירים אותו, זה אינו, כי אם כן לאוקמי דברי אביו בכך שמיירי רק באפקירותא יתירתא ולא באפקירותא בעלמא ושוב אין מחלוקת בינו לבין הסוגיא בנדרים ובדומה למה שחילקו בתוספות עיי"ש ותהיה הלכה כאביו ואילו הרא"ש כתב שיש מחלוקת ושאין הלכה כאביו.

אבל הנה עוד יש לדקדק בשו"ת הרא"ש למה הורה שימתין הקצב עד לאחר ל', היה לו להורות שיבקש מחילה מיד כי בודאי אשהויי כפרה לא משהינן גם אם צריך להשלים הנידוי אחר כך. ועל כרחק צריך לחלק דשאני המעשה אצל אביו ששם הטבח חזר בו וזהו שאמרו שלבסוף אול פייס לבר דיניה עכ"ל שמשמע שהלך מעצמו ובאופן זה מתירים לו מיד שלא כאביו, מה שאין כן בשו"ת הרא"ש אותו קצב רשע לא רצה לחזור בו ולכן הורה הרא"ש שישב בנידוי ל' יום אבל הודיע לו שגם אחרי שריצה את עונשו יצטרך לפייס את הש"צ כי אין

חרם דר"ג הוא לאו דוקא אלא הכוונה לנידוי שכן מוכח ברש"י להדיא עיי"ש באורך בתשובות רש"י ובהגהות המרדכי וסתם נידוי בחו"ל הוא ז' ימים, מכל מקום לפעמים גם בחו"ל נידוי הוא ל' יום כגלל תומרת האפקירותא שהפקיר בת"ח כמו שהביא בבית יוסף שם בד"ה בד"א משו"ת הרא"ש כלל ט"ז סימן ט' ומהר"ק (דפוס ווארשא) סוף שורש קפ"ה וכן כתב בדרישה שם אות ב'. וראיה שחדר"ג חמור יותר מנידוי בעלמא שהרי ג' הדיוטות מתירים נידוי או חרם ואילו לענין חדר"ג כתב רש"י בתשובה שיהו כל עשרה שבציבור שלוחי רבינו גרשם להתיר עכ"ל הרי שצריך עשרה כדי להתירו וכדין נידוהו בחלום, וצריך לאמר שנידוים של הקדמונים נשמתם עדן חשיב כנידוי מן השמים. ומיהו יש לדחות דשאני בימיהם שהיו סמוכים לדורו של רגמ"ה ושמעו הלך בכל המדינות וכן כתב רש"י וז"ל רבינו גרשם מאור הגולה שמפיו אנו חיים כולנו וכל גלות אשכנז וכותים תלמידי תלמידיו הן עכ"ל וממילא להזיד לעבור על חדר"ג הוי אפקירותא יתירתא ולכן החמירו בעונשו, ובזה תבין במה חמור העובר על חדר"ג יותר מאם עבר על כ"ד דברים שחז"ל גזרו נידוי עליהם הובאו ברמב"ם בהלכות תלמוד תורה פרק ו' ובטור ושלחן ערוך כי אף שרגמ"ה אינו גדול יותר מחז"ל לא דמי המפקיר ברבו המוכר לו מקרוב למפקיר במי שלא הכיר. ואולם מטעם זה גופא זה היה רק בימיהם, אבל עתה שבריוחוק הדורות עומעם וזהרו ואיננו תלמידיו יותר מאשר אנתנו תלמידי רש"י ושאר גדולי עולם שוב אין בעובר על חדר"ג אפקירותא כל כך ודי לנדוהו ז' ימים בחוץ לארץ ושלשים יום בא"י ולהתיר הנידוי בג' אנשים, כך נלע"ד.

וראיה מן הגמרא שהמפקיר בת"ח מחמירים בנידוי ממסכת מועד קטן דף ט"ז עמוד א', ההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה אימנו עליה אביו ורבא ושמתוהו, לסוף אול פייסה לבעל דיניה אמר אביו היכי ליעביד לישרי ליה לא חל שמתא עליה תלתין יומין וכו' עכ"ל והלא אביו חי בבבל וסתם נידוי בבבל ז' ימים כמו שאמר שם רב חסדא נידוי שלנו כנויפה שלהם עכ"ל וכן דקדק הנמוקי יוסף שם לכתוב דהכא לאפקירותא צריך ז' ימים עכ"ל ולמה נקט אביו ל' יום, ומפני קושיא זו פרש בדיני החרם להרא"ש מלוניל הובא בספר המאורות שם שהמפקיר

מתירים לו אפילו לאחר ל' מבלי שיחזור בו ועיין בבית יוסף ובט"ז סעיף קטן ו'.

ולעניננו כל זה להלכה אבל למעשה לא ראינו ולא שמענו מי שישב בנידוי עבור שקרא מכתב חברו. ונראה הטעם לפי מה שכתב בתשובת רש"י שכל זמן שיעידו המוחזקים ששינה בה הרב להחמיר וכו' צריכין לדון הצדיק לזכות שלא תלה קלקלה זו בתלמידיו הבאין אחריו שמא יתקפנו יצרו לאחד ויעבור בכעסו עליה וכו' ואי אפשר ליבדל ממנו כל הימים ונמצאו כולן עוברים עכ"ל כלומר שאם גזר ר"ג שהעובר יהיה בנידוי כל ימיו אזי לא יוכלו הרבים להיזהר ממנו תמיד שלא להכנס בד' אמותיו ושאר הרחקות ונמצא מכשיל את הרבים ובאופן כזה רגמ"ה לא נידה. ואף על פי שרש"י מיירי באופן שיתנהג בנידוי תחילה ורק אחר כך יתירו לו ולא עלה על דעתו שהעובר על חדר"ג לא יתנדה כלל, זה היה בימיהם שהיו מגדים בשאר ענינים מה שאין כן היום שבתי דין אינם מגדים כלל ועיין בבני בנים חלק ב' בעמוד ק"ס שכתבתי כמה טעמים לזה והרבים אינם יודעים מהו נידוי אי אפשר שיוהרו בדיני נידוי אפילו ז' ימים או ל' יום לא המנודה ולא חבריו ובאופן כזה רגמ"ה לא נידה דויל בתר טעמא דהוי מכשול. ואין לאמר שישב בנידוי יום אחד או שעה אחת כי אין לנו לכדות שעורים מדעתנו.

וכן נמצא בראשונים שחששו למכשול בעניני נידוי עיין ברמב"ם הלכות שבועות פרק י"ב הלכה ט' והובא ביורה דעה שם סעיף ל"ז. ובשו"ת מהר"ם מינץ סוף סימן נ"ו כתב, עתה שמטה ידינו מאד ברוב הגלות הרי המגדין אדם קרוב כמו לפני עיור לא תתן מכשול ודומה למכה בנו הגדול על כן כל אשר רות בו להיות מתונים מאד קודם שינדה אדם מישראל עכ"ל. ובדרישה בטור יורה דעה סימן של"ד אות ח' הביא בשם שו"ת מהר"ם מ"ץ ונראה שהכוונה למהר"ם מינץ וכעת לא מצאתי מקומו, שכתב שמהר"ם ב"ב כתב דבזמן הזה שהנידויין מקולקלים אין מגדין כל מי שראוי לנדון לו אף בעבירות גדולות וחמורות ודעת מ"ו אפי' בשורת הדין לא החמירו חכמים פן ימנעו מלעשות תשובה וכו' עכ"ל ונראה לגרוס בזמה"ז שהנידויין מקלקלים וכו' עכ"ל, ומהר"ם מינץ היה בנו של בעל תרומת הדשן ומ"ו היה מהר"י וייל.

ועוד טעם שלא נהגו היום לשבת בנידוי עבור חדר"ג לפי מה שכתב בתשובות רש"י שאפילו אמר אותו צדיק כל העובר יהא בנידוי לא אמר אלא שינהגו בו חבריו נידוי כמשפט כל דור ודור וכו' שלא אמר הצדיק יהא בנידוי אלא שגזר על הדור לנהוג בה נזיפה כדי ריזויים ולפי דעתם עכ"ל פי' שאף על פי שרגמ"ה הוא שנידה מכל מקום גזר שאופי הנדוי והנהגותיו והתרתו יהיו לפי מנהג כל דור, ולכן היום שבתי הדין נמנעים מלנדות בשאר ענינים שוב אין לנו משפט הנדוי ולא גזר ר"ג לעבור על המנהג.

ועוד שלא נודע היכן נתפשט תרם זה דר"ג והיכן לא, ובערוך השלחן שם אות כ"א כתב דכל מקום יודע מה שנתקבלו ומה שלא נתקבלו עכ"ל שכן היה בימיו אבל היום שנעקרו כל הקהילות ונקבצו בני רוב הגלויות בא"י אם כי בעו"ה עדיין לא רוב בני הגולה אין הדבר ברור כל כך ועל כל פנים יש לצרפו כסניף. ובאנציקלופדיה תלמודית ערך חרם דר"ג הערה 877 כתבו שנראה שחדר"ג שלא לקרוא מכתב חבריו נתפשט יותר אצל הספרדים מאשר אצל האשכנזים, ולא נתבאר מנין נראה כן ואולי מפני שרוב התשובות בענין זה נתחברו על ידי ספרדים.

לכן מי שעבר על חדר"ג היום אינו צריך לשבת בנידוי לע"ד ומכל מקום צריך כפרה ויפדה את נפשו בצדקה, ולפרטי הכפרה יפנה לרב המכיר אותו. ואם עדיין לבו נוקפו יבקש מג' להתיר ספק נידוי ולע"ד אינו צריך עשרה וכמו שבארתי שהיום קיל אפקירותיה, ואפילו בנידוהו בחלום שחיוב העשרה כדי להתירו הוא מהגמרא יש גורסים שבדיעבד מועיל ג' להתירו כל שכן בעובר על חדר"ג שחיוב העשרה שבו אינו נלמד אלא מתשובת רש"י.

והאם אחרים שבעצמם עברו על חדר"ג יכולים להצטרף להתיר, הנה ברוב המקרים דינם כשוגגים ולא חל עליהם החרם ואינם בכלל מגנדים. ואם הם מזידיים ודאי, עיין במאירי במסכת מועד קטן דף י"ז עמוד א' בד"ה מי שנתנדה שהביא מחלוקת האם מנודה מתיר לאחרים או לא ועיקר דעתו לאסור לפי הנוסח שלנו בגמרא שם שרי ליה לנפשיה והדר שרי ליה לדידיה עכ"ל. ואולם לפי הטעם שפרשו

התוספות שם שלכן יתיר לעצמו תחילה כדי שיבוא זכאי ויכפר על חייב וכן פרשו התוספות והרא"ש במסכת נדרים שם ועוד ראשונים אין מהגמרא ראייה ואדרבה אם איתא שמנודה אינו יכול להתיר נידוי

אחרים היה להם לתרץ כן. ועיין בשו"ת הרשב"ש סימן שצ"ז שכתב שמנודה מתיר לאחרים, וכן נראה.

יהודה הרצל הנקון

סימן יח

פרסום דברים שאינם לכבוד מי שכתבם

בי"ח, כ"ט פכת השנייה

לרב של ישוב אחד

כבודו קיבל על עצמו להראות פנים וזעפות ללשון הרע כלשון רבנו יונה בשערי תשובה שער ג' פרק ר"ב, ויישר כוחו. ואולם בענין פרסומו של הדברים שכתב רב אחד לתקוף שאר רבנים ושעל ידי כן עורר עליו חמתם של רבים ולכן סבר כבודו שהיה בפרסום משום לשון הרע על הרב הכותב, לע"ד לא היה בזה שום איסור מג' טעמים.

מחלוקת שאינו מורד במלכות הדין כן, וקשה מה גבול תתן לזה ואטו כל מחלוקת הופכת את הצדדים לבעלי מחלוקת ומותר לספר עליהם לשון הרע ובפרט שאמרו שם בירושלמי ע"ל, ובשלמא מחלוקת דמן של בעלי המחלוקת עכ"ל, ובשלמא מחלוקת בהלכה שהיא לשם שמים בזה לא דברו אבל וכי מחלוקת בשאר ענינים ולדוגמה בין מפלגות בשאלה מי ימשול או מה יהיה אופי השלטון הופכת את הצדדים לבעלי מחלוקת. ואם תחלק ותאמר ששם כולם רוצים בטובת הכלל, הלא מן הסתם גם אדניהו סבר שהוא היה הראוי למלוך.

הטעם הראשון מבואר בירושלמי מסכת פאה פרק א' הלכה א' שמותר לומר לשון הרע על בעלי המחלוקת עכ"ל והביאו ראייה ממלכיים א פרק א' ממה שנתן הנביא הבטיח לבת שבע ואני אבוא אחריו ומלאתי את דבריך עכ"ל כלומר שיספר אף הוא לדוד על מעלליו של אדניהו. ולא נתבאר מאיזו סיבה נחשב אדניהו לבעל מחלוקת, ובגליון הש"ס שם פרש שסיבב מחלוקת על מלכותו של שלמה אבל קשה ממה נפשך, אם לא ידע אדניהו שדוד נשבע להמליך את שלמה ועי"ש בכתוב אזי לא פשע ואם שפיר ידע מאי איריא בעל מחלוקת הלא היה מורד במלכות. ואם תאמר שבאמת מרד במלכות אך לא מפני שחלק על מלכות שלמה אלא מפני שבקש להמליך את עצמו בחיי אביו וכן נראה במסכת בבא בתרא דף ק"ט עמוד ב' מתוך ששעשה מעשה כאבשלום דמרד במלכות תלאו הכתוב באבשלום עכ"ל, קשה למה נקטו בירושלמי לשון בעלי המחלוקת וכן בסמ"ג לא תעשה י' ובהגהות מיימוניות בהלכות דעות פרק ז' העתיקו את דברי הירושלמי ואם הכוונה רק למורד במלכות היה להם לפרש. אלא בודאי גם בבעל

אלא הדבר מבואר בכתוב, ויזכח אדניהו צאן ובקר וגו' ויקרא את כל אחיו בני המלך ולכל אנשי יהודה עבדי המלך. ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים ואת שלמה אחיו לא קרא עכ"ל וכן אמרה בת שבע ולשלמה עבדך לא קרא עכ"ל ונתן הנביא מלא את דבריה ואמר שלא רק לשלמה לא קרא אלא גם ולי אני עבדך ולצדק הכהן ולבניהו בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא עכ"ל, הרי שהכתוב חזר ג' פעמים על שאדניהו לא הזמין את כולם שלכן נקרא בעל המחלוקת מפני שעשה חילוקים ופילוגים בעם וקרב את אלו וריחק את אלו וכאילו לא היה שלמה מאחיו וכאילו לא היו צדוק ונתן ובניהו וכו' גם הם מאנשי יהודה עבדי המלך, וסופו שתצא מזה שפיקוח דמים כמו שאמרה בת שבע והייתי אני ובני שלמה חטאים עכ"ל. אבל לא עלה על דעת חז"ל שהחולקים במחלוקת בעלמא זה אומר בכה וזה אומר בכה שייקראו בעלי המחלוקת ושיהיה מותר לספר עליהם לשון הרע.